

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH
SAVODXONLIGI FANINI O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI**

Xolmatova Gulsanam Absattor qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limdagi o'quvchilarga ona tilini qay tarzda o'rgatish o'qish va yozish, nutq faoliyatini o'rgatish va bir nechta metodlardan foydalangan holda savod o'rgatish metodikasi, o'qish metodikasi haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Boshlang'ich ta'lim, savod o'rgatish, o'qitish metodikasi, grammatika va fonetika, Metodika Yozuv faoliyati, So'z boyligini oshirish, va tinglab tushinish*

Kirish

O'quvchilarga ona tilini o'rgatish, ularni tarbiyalash va har tomonlama rivojlantirish vazifasidan kelib chiqib, bilim nazariyasiga, asoslanib barcha yaqin, o'zro bog'liq fanlar tavsiyalariga asoslanib ona tili o'rgatiladi. Boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitishda juda katta mahoratni talab qiladi va bunda o'rgatilayotgan mavzularga alohida etibor qaratilishi lozim. Misol uchun boshlang'ich ta'limda so'z turkumlari ichida eng katta hisoblanmish fe'l mavzusini oladigan bo'lsak yuqori sinflarda qoida asosida o'rgatsak bo'ladi, albatta, u bola boshlang'ich shu mavzu bo'yich tushinchasi bo'lsa shunday ekan biz boshlang'ich sinflarda fe'l mavzusini harakatga oid so'zlar deb o'rgatsak maqsadga muvofiq bo'ladi.

Asosiy qism: Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish va boshqa fanlarni ham o'qitishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu qadimda ham o'z aksini topgan bunga o'z hissasini qo'shgan mutafakkurlarimizni tilga oladigan bo'lsam bular Ibn Sino, Beruniy, al-Xorazmiy, Amir Temur, Ulug'bek va boshqa ko'plab allomalarimiz ilm-fanni dunyoga tanitganlar. Oldinlar ham makdabdor domlalar ham o'z usulari va tajribalariga asoslanib saboq berishgan. Keyinchalik 1931-yil 5-sentabrda qabul qilingan “Boshlang'ich va o'rta maktab haqida”gi 1932-yil 25 –avgustda qabul qilingan “Boshlang'ich va o'rta maktab o'quv dasturlari rejimi haqida” gi qarorlar xato va kamchiliklarni barataraf qilishda juda katta samarasini berib kelgan. O'tgan asrning 50-70 –yillari mobaynida boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi sohasida anchagina qo'llanmalar yaratildi.

Mamlakatimiz mustaqillikga erishgach, ta'lim sohasida ham katta islohatlar amalga oshirildi. Jumldan “Talim to'g'risida”gi Qonun ishlab chiqildi va davlat ta'lim standartlari ona tili dasturlari darsliklari yangilandi. **Savod o'rgatish metodikasi:** Savod o'rgatish bu-ya'ni darsliklardagi birinchi bo'lib harflarni o'rgatishdan boshlanadi. Bunga misol sifatida boshlang'ich sinflarni qolaversa boshqa sinflarning ham poydevori hisoblanadigan birinchi sinfga nazar solamiz. Bunda o'zimiz guvohi bo'lganimizdek “Alfbe” darsligidan boshlanadi. Bu esa pedagogdan juda katta bilim, ko'nikma, malakani talab etadi va bunda ko'pgina qiyichiliklar uchraydi, chunki bola birinchi sinfga kelganda o'rganish darajasi yaxshi bo'lgani bilan ko'pgina xatolar qilishi mumkin. Shuning uchun biz pedagoglar eng, avvalo, harflarni yodlashiga etibor qaratishimiz va harflarni to'g'ri talaffuz qilishni ham boshidan o'rgatib borishimiz zarur va shart hisoblanadi. Biz bolalarga bilim o'rgatishda faqatgina, chet elning texnologiyasini emas, balki o'zimiz yaratolgan o'zimizni va bolalar saviyasini qamrab oladigan ishlanmalar shu bilan birga bola ustida bolalar ustida to'g'ri ishlay olsak savod o'rganishi ortadi va shu bilan birga o'rgangan narsasini mustahkam o'rgana olsa bolalarda o'ziga nisbatan ishonch, bilim ham oshib boraveradi. Yuqorida takidlaganimdek ona tili o'qitishda eng, avvalo harflarga etibor berishimiz kerak, chunki ona tilida so'z bo'lmasa ona tilini tasavvur qilib bo'lmaydi biz so'zlarni hosil qilishimiz uchun eng, avvalo harf va talaffuzlariga etibor beribgina o'qitsak biz shundagina bolalarga savod bera olishimiz mumkin.

So'z boyligini rivojlantirish: O'quvchilarga yangi so'zlarni o'rgatish, ularning ma'nolarini tushuntirish, sinonim va antonimlarni tanishtirish zarur. Shuningdek, o'quvchilarni so'zlashuvda qo'llaniladigan to'g'ri jumlar bilan tanishtirish ham muhimdir.

Yozuv faoliyati: Yozuv mashqlarini bajarish orqali o'quvchilar tilni qo'llashda ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Boshlang'ich sinflarda yozuv faoliyati oddiy jumlar tuzishdan boshlab, kichik hikoyalar va she'rlar yozishga qadar kengayishi mumkin.

O'qish metodikasi: Bu metodika ham savod o'rgatish bilan deyarli farq qilmaydi. Nega deydi bo'lsak biz bolalarni ifodali o'qishini va o'qib turib to'g'ri yoza olishini o'rgatishga fikrimizni qaratamiz. Lekin, afsuski, biz hamma bolani ham bir tekisda o'qishga o'rgatolmaymiz, chunki har bitta bolaning psixikasi va dunyo qarashi har xilda bo'lganligi uchun agarda bir tekisda bolalar o'qishni o'rganolganda edi individual tarz joriy qilinmagan bo'lardi. Biz pedagoglar bolalarni o'qishini to'g'ri ya'ni harflardan harflarni ajarata olishni amaliy shakllarda harflarni o'rgatish jarayonida rasmlar asosida o'rgatsak bolalar eslab olishiga juda katta yordam beradi. Shunda biz bolajonlarga kelajagimiz

poydevorlariga to'g'ri, tez (meyorda), ongli va ifodali o'qish malakalari bilan qurollantirib borish biz pedagoglarning mahoratlariga bog'liq.

Grammatika, fonatika, so'z yasashini o'rganish metodikasi:

Bu bo'lim elementlar to'g'ri yozuvga va husnixatga o'rgatishni, Grammatik tushunchalar ,boshlang'ich imlo malakalarini shakllantiradi. Bunda harflarni bolalar yodlashini, savod o'rgatishda o'qishda talaffuzini, harflarni bir biriga qo'shish orqali so'zlarni hosil qilishni u so'zlarni to'g'ri yozishi esa, grammatikani hosil qiladi. Keyin so'zga qo'shimchalar qo'shish orqali so'z yasashini o'rgatib borilaveradi. Misol uchun gul+chi= gulchi kabi va hk

Metod va Metodika: Yuqorida aytilgan fikrlarni yanada mustahkamlash uchun metodlardan foydalanishi mumkin va shart hisoblanadi. Boshlang'ich ta'lim bollalari diqqatini doim bitta joyga qaratib 45 minut darsni miyasi qabul qilmaydi shuning uchun, o'yinlar va diqqatni bir joyga jamlaydigan darsdan tashqariga chiqib ketmaydigan o'yinlardan foydalanishi kerak. Endi savol tug'ilishi mumkin metod nima metodika nima? Metod bu-yunoncha so'zdan olingan bo'lib “bilish va tadqiqot yo'li” usul degan ma'nolarni bildiradi. Metodika esa yunoncha biron bir ishni bajarish amalga oshirish biron bir fanning vazifasini va mazmunini belgilab turuvchi va bitta qolibga solib turadigan jarayon hisoblanadi.

Ona tili va o'qish savodxonligi darslariga qo'yiladigan didaktik vazifalar quyidagilardan iborat: O'quvchilarda yaxshi o'qish sifatlari: to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakalarini shakllantirish. O'quvchilarni kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimlarni olishga o'rgatish, kitobga muhabbat uyg'otish, ularning oddiy kutubxonadan chuqur mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxondarajasiga ko'tarish. O'quvchilarning atrof-muhit haqidagi, bilimlarini kengaytirish va boyitish hamda ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirishdir. O'quvchilarni axloqiy, estetik jihatdan yetuk va mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash. O'quvchilarning bog'lanishli nutqini va adabiy-estetik tafakkurini o'stirish shular jumlasidandir.

Tinglash va tushunish: O'quvchilarga tinglash va tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun audio va video materiallar, hikoyalar va ertaklar tinglatish foydalidir. Bu o'quvchilarning diqqatini jamlash va o'rgatish jarayoniga faol ishtirok etishga yordam beradi.

Ko'proq amaliy mashqlar: O'quvchilarni tilga oid turli xil mashqlarni bajarishga undash, ularning amaliyot orqali bilimlarini mustahkamlashga imkon yaratadi. Shu tarzda, boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitishning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun o'qituvchi o'z bilimini jonli va qiziqarli tarzda yetkazib, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga harakat qilishi lozim.

Xulosa: Shu fan ya'ni ona tilini o'qitish bo'yicha xulosa qiladigan bo'lsam aslida bu faning oxiriga yetib bo'lmaydi va shu bilan bir qatorda bolalarning savodini chiqarish bir xil usulda olib boriladi deyolmaymiz, chunki dunyoda nechta kishi milonlab inson yashashsa, ularning o'ziga xos psixikasi bor bolalarga qanday qilib bo'lsa ham savod o'rgatishimiz buning uchun chuqur bilimlarni egalab borishimiz zarur hisoblanadi. Yuqorida takidlaganimdek bilim berish o'z o'zidan savod ham o'z o'zidan chiqib qomaydi bu narsalar birinchi navbatda yuqori darjali bilim sabr va kreativlikni talab qiladi. Biz pedagoglar birinchi navbatda psixolog bo'lishimiz har bitta bola bilan qay tarzda ishlay olishimiz ota onasi bilan hamkorlikni yo'lga qo'ya olsakgina kelajak poydevorlaridan yuqori natijalar va mustaqil kelajak qaldirg'ochlarini tarbiyalay olishimiz mumkin. Birinchi prezidentimiz Islom Karimov bobomiz takidlagaganidek ta'lim va tarbiya qushning qanotiga o'xshaydi. Ta'limsiz tarbiyani tarbiyasiz ta'limni tasavvur qilib bo'lmaydi. Qush ham bitta qanotda ucholmagani kabi bolajonlarga ham tarbiyani shu qatorda shevaga xos so'zlardan va tidagi xatoardan foydalanmasliklari bularga bir nazar tashlaydigan bo'lsak tarbiyani ham bular negizida ko'rishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Miliy istiqlool mafkurasi- xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir –T..”O'zbekiston”, 2000.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod –O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.”Sharq”, 1997.
3. O'zbekiston Respublikasining “ta'lim to'g'risida”gi qonuni // Barkamol avlod –O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.. “Sharq”, 1997.
- 4 Boshlang'ich ta'lim bo'yicha Yangi tahrirdagi davlat ta'lim standartlari //”Boshlang'ich ta'lim”. Jurnal.- Toshkent,2005. -№ 5,6,8-9 betlar.
- 5 Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi o'quv dasturi // “Boshlang'ich Ta'lim” jurnali. –Toshkent, 2005.-№ 5.21 -23- betlar.
- 6.Karima Qosimova –Toshkent “NOSIR”nashiryoti ,2017.